

Gottländska ringklubbor

af

Nils Lithberg.

I Follingbo kyrkbok har prosten Georg Larsson Bacherus gjort följande anteckning: »Anno 1699 d. 1 Martis nedertogs af Tornet klockan som söndersprucken var af långlig och idhelig ringning för Kungl. Mjts lik och kort därefter — — — bortskickad til Stockholm at omgjutas på Kungl. Mjts egen bekostning — — — och upphängdes där i sitt förra rum den 24 octobris samma år.»

Vid kungliga personers frånfälle ringdes längre eller kortare tid själaringning, men vid konungens dödsfall fick naturligtvis ringningen en högtidlig karaktär och pågick länge. Vid Oscar II:s död pågick ringningen som bekant endast från dödsdagen till begrafningsdagen en timme om dagen. Vid 1800-talets midt ringdes en månad. I äldre tider ett helt år mellan kl. 12 och 1 hvarje dag.

Det var tydligt, att så långvarig ringning var alltför betungande för klockaren. Men det var landssorg i landet, och hvarje undersåte deltog i den genom att deltaga i kungsringningen. Ringningen gick gårdgång som det kallades, d. v. s. utfördes turvis gård efter gård och part efter part.

För att reglera alla turvis löpande skyldigheter inom socknen såsom snöskottning, skjutsning, underhåll af fattige o. s. v. användes hos allmogen på Gottland liksom annorstädes s. k. klubbor, aflånga, fyrkantiga eller på annat sätt tillskurna trästycken, på hvilka ofta de gårdars namn eller märken voro inskurna, som tillhörde socknen eller det lag inom socknen, som hade respektive skyldigheter. Nam-

nen voro uppställda i den ordning, efter hvilken klubban skulle kringsändas. Så angafs inom gästgifvaregården eller snarare inom det antal gårdar, som bildade gästgifvarelaget, skjutsskyldigheten genom den plats, på hvilken skjutsklubban befann sig. Så fort någon hade skjutsat, lämnade han klubban till den gård, som var närmast i tur, hvarefter man där vid skjutsbehof måste lämna skjuts samt sedan transportera klubban till närmaste gård. För de fattige, som gingo på socknen, funnos fattigklubbor, äfven kallade matklubbor eller matbud, som medfördes af den sockenfattige och berättigade honom till mat och husrum 1—3 dagar på hvarje ställe. Fattigklubborna ersattes på senare tider genom böcker, i hvilka åboarna inom socknen voro uppförda i den ordning skyldigheterna gingo, och där anteckningar gjordes om erhållet logi.

När själaringning för konungen påbjöds att ljuda i landsens alla kyrkor en timme dagligen under ett års tid eller under kortare tid för andra medlemmar af det kungliga huset, och detta för socknemännen offentligt kungjorts, hade man att se till hvem som skulle börja ringningen. Vid föregående ringning hade då å kungsklubban eller ringklubban (gottl. klåbbe) anteckning gjorts hvem som slutade ringningen. I vanliga fall förvarades klubban i kyrkan. Förekom däremot, att klubban förvarades i gårdarna, skulle den gård, som hade klubban, kungöra detta och öfverlämna den till närmast i tur varande, hvarefter klubban anträdde sin vandring, tills ringningstiden var ute; i de smärre socknarna ofta flera gånger om. Sålunda finnas å Lokrume sockens sist använda ringklubba följande anteckningar:

»Husb. J. Thomasson Thomase slöt med ringningen för Kon. Karl XV. — C. Ryström Thomase slöt med ringningen för Drottn. Josefina 1876. — O. Carlsson Haltarfve slöt med ringningen för Prinsessan Eugenia den 8 maj 1889.»

Å klubban finnes dessutom en äldre anteckning, som nu är öfverklustrad.

I äldre tider inskar i stället den slutande parten sitt bomärke; ofta skar äfven den, som började nästa kungsringning, in sitt. Och samtidigt inskars ej sällan den affidnes dödsår och dödsdag.

Ringklubban från Lau och klubban från Lokrume erbjuda ett par mindre vanliga former. Den förra (Gottlands Fornsal B 1,145), af fur, 9,3 cm. l., har endast inskuret årtalet 1805. Fig. 1. Den senare (Gottlands Fornsal Dep. C. 134), af svartmålad fur, 16 cm. l., har förutom en inskuren anteckning de nyss anförda skrifna på ett fastklistradt papper. Fig. 2.

Den vanligaste formen är emellertid den prismatiska, vanligen fyrsidig, mera sällan åtta-sidig.

Exempel på det förra slaget bilda:

Ringklubban från Dalhem, Gottl. Fornsal B 1,092. Den är af fur, 22,1 cm. l., försedd med ett långt skaft och på de två motsatta något bredare sidorna med inbrända två kronor samt följande årtal:

1741 d. 20 dez. — Ulrika Eleonora d. y:s dödsår.

1742 d. 20 fibuari — (då ringningen för Ulrika Eleonora slutade).

1749

1751 — Fredrik I:s dödsår.

1771 — Adolf Fredriks dödsår.

1792 — Gustaf III:s dödsår.

1810

181... d. 1 a.

1844 — Carl XIV Johans dödsår.

Det sistnämnda årtalet är skrifvet med bläck.

De öfriga äro inskurna. Dessutom äro inskurna initialer och bomärken för dem, som vid de olika tillfällena avslutade ringningen. Fig. 3.

Ringklubban från Gerum, Nord. M. 50,468, är liksom föregående af fur, 18,7 cm. l., med ett kort skaft. I nederändan är omsorgsfullt inskuret 1771, troligen det år, då klubban förfärdigats. De händelser, om hvilka klubban förtäljer, äro:

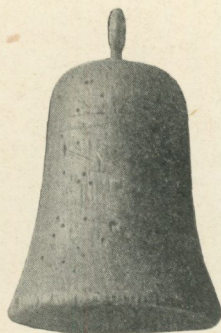


Fig. 1. Klubba från Lau kyrka, använd som »matbud». Dat. 1805. Gottlands Fornsal.

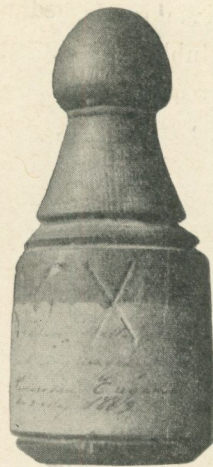


Fig. 2. Klubba från Lokrume, använd vid kungsringning. Gottlands Fornsal.

- 1771 — Adolf Fredriks dödsår.
 1805 — Karl Gustafs (son till Gustaf IV Adolf) dödsår.
 1813 — Sofia Magdalenas dödsår.
 1818 — Carl XIII:s dödsår.
 1844 d. 8 mars C XIV J. — Carl XIV Johans dödsår.
 1852 — Prins Gustafs dödsår.
 1859 — Oskar I:s dödsår.
 1871 — Drottning Lovisas dödsår.
 1872 ^{30/9} — Carl XV:s dödsår.

Årtalen äro inskurna jämte ett stort antal bomärken och initialer. Fig. 4.

Ringklubban från Eista, Nord. M. 50,540, är af ek, 35,8 cm. l., med ett helt kort handtag. De två bredare sidorna äro genom en djup fåra delade i två hälfter, och den ena af sidorna har förutom ett par data en följd af bomärken, börjande med den nära kyrkan liggande Kvie gårds bomärke och troligen angifvande den ordning, i hvilken klubban skall gå. Kring handtaget finnes inskuret: 1792 D. 8 Ap. samt bomärke, troligen det är klubban gjordes och dess förfärdigare. De händelser, klubban bevarar minnet af, äro:

- 1792 d. 8 apr. — Gustaf III:s dödsår.
 1818 22 — Hedvig Elisabeth Charlottas dödsår.
 1818 26 27
 1818 16 17 juli
 1829 18 maj — Sofia Albertinas dödsår.
 1844 21 apr. — Carl XIV Johans dödsår.
 1854 28 29 — Prins Karls (Karl XV:s son) dödsår.
 1857 12
 1859 4 okt. — Oskar I:s dödsår.
 1871 — Drottning Lovisas dödsår.
 1872 — Carl XV:s dödsår.

Anteckningar och bomärken äro inskurna. Dessutom finnas otydliga anteckningar med bläck. Fig. 5.

Ringklubban från Linde, Nord. M. 50,446, af fur, 21,7 cm. l., har samma form som klubban från Gerum. På denna finnes endast följande anteckning: »Ring Klubba—Linde Börjad d. 21 April 1844

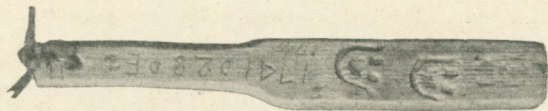


Fig. 3. Ringklubba
från Dalhem,
Gottlands Fornsal.
Nord. M. 50,468.

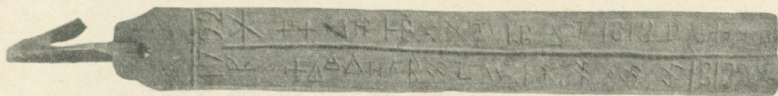
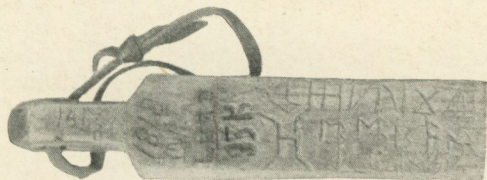


Fig. 5. Ringklubba
från Eista,
Nord. M. 50,540.



Fig. 6. Ringklubba
från Linde,
Nord. M. 50 446.

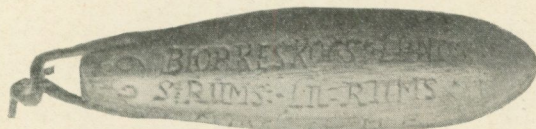


Fig. 7. Ringklubba
från Martebo,
Dat. 1693,
Gottlands Fornsal.

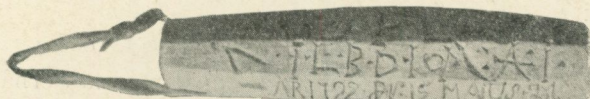


Fig. 8. Ringklubba
från Martebo, Dat.
1792. Afven använd
som fattigklubba,
Gottlands Fornsal.

af M L H. M. Konung Carl XIV Johan Död d 8 mars år 1844». Inskriften är inskuren. Fig. 6.

Denna klubba har förvärfvats till Nordiska Museet 1885 genom dåvarande studeranden A. Engdahl, hvilken om densamma erhållit den upplysningen, att den, ehuru brukad vid senare behof, ej erhållit mer än denna anteckning på grund af att den ansågs »så fin». Engdahl sammanställer detta med det i senare tider förekommande användandet af »ringböcker» i stället för klubbor.

Exempel på de 8-kantiga ringklubborna bilda tvenne från Martebo, Gottl. Fornsal: Dep. C. 188 och Dep. C. 189. Den förra är af björk, 19 cm. l. I öfra ändan är inskuret ett dubbelt C och omkring ändan är inskuret »Christi Anno 69 PSMH» samt »Anno 1693», hvar efter följa namnen på socknens 11 gårdar. Fig. 7.

Den senare, liksom den förra af björk, är 18 cm. l., tydligen kopierad efter den föregående. Den har liksom denna ett dubbelt C inskuret i öfre ändan och upptill: »D 7 Apr 1792»; för öfrigt innehåller inskriften: »De fatiges klåba Martebo P. L. 27 M M 1792 Olof Lar JLBDMAI År 1792 FN 15 maius 2 M. 17- - CINRDS 1792 d 22 DG. 27 Ap 1792 D 29 Ap L 20.» Klubban är uppgifven som ringklubba, ehuru inskriften anger den som fattigklubba. Omöjligt är ju ej, att den skulle ha kunnat användas för båda ändamålen under olika tider, ty dess datum 1792 d. 7 april är den dag då kungsringningen på Gottland efter den d 25 mars afidne konung Gustaf III tog sin början. Fig. 8.

Som förut nämndes användes i senare tider äfven ringböcker, i hvilka parterna i tur och ordning, efter hand som de fullgjort sin ringning, inskrefvo namn eller bomärke. Härigenom kunde man äfven kontrollera, om någon af socknemännen hade af något skäl blifvit förbigången, då han naturligtvis senare fick reparera detta.

Fordom ansågs det icke blott som en skyldighet, utan rent af som en heder att få ringa för kungen. Det dög icke att sända upp gårdens tjänare för att ringa, knappast ens sönerna. Husbonden kom helst själf för att utföra sitt ansvarsfulla värf, därvid fordom, enligt Engdahl, iklädd »högtidsdräkt med stor hvit halsduk m. m.». Vid kungsringningarna under 1800-talets senare hälft hade denna

sed upphört. Man sände upp sina drängar att fullgöra gårdens ring-skyldighet och befordra ringklubban vidare. Nu har ringningen efter gård upphört, och vid senaste kungliga dödsfall ringde, för såvidt jag har mig bekant, klockaren öfverallt.

Ett särskildt intresse är knutet vid ringklubban från Linde. Den tillhör en af dessa små episoder, som plötsligt dyka upp för att ännu en gång kasta ett bjärt ljus öfver forna tider. På slutet af året 1843 hade kungörelse nått Gottland, hvori man anbefalldes att i kyrkorna bedja för H. M:t konung Carl XIV Johans lif. Den 8 mars 1844 dog kungen. Vintern 1843—1844 hörde till de hårda vintrar under 1800-talets förra hälft, då Östersjön under månadtal låg tillfrusen, och all förbindelse mellan Gottland och fasta landet var afskuren. Från medio af februari 1844 innehålla tidningarna hufvudsakligen auktionskungörelser samt en och annan notis om händelser på ön, medan man är alldeles okunnig om hvad som försiggår i den stora världen. I slutet af mars gick äntligen den fasta isen upp, men på grund af de täta drifisflaken kunde postjakten likväl icke anlöpa Gottland förr än den 14 april. Man erhöll då för första gången på två månader underrättelser från det öfriga Sverige, fastän tidningarna endast gingo till den 19 februari. Emellertid var allt väl, och man fortsatte i kyrkorna att hålla förböner för konungen.

Först den 17 april utfärdades från landshöfdingeämbetet kungörelse, att konung Carl XIV Johan dött den 8 mars, hvarvid det anbefalldes att kläda kyrkorna i svart, och att adel, präster, borgare och ståndspersoner skulle anlägga sorg i ett halft år, djup sorg under de första tre månaderna och half de tre återstående. Emellertid var man icke vid den tiden van att forcera, och först den 19 april, då Wisby Weckoblad meddelade underrättelsen, blef dödsfallet allmänt bekant. Tidningen omtalar därvid ankomsten af posten den 14 april, hvarvid man likväl ännu ingenting försporde om konungens hälsotillstånd, men på privat väg har man satts i tillfälle att ta del af alla stockholmstidningar från mars månad, hvarefter berättelsen om det kungliga dödsfallet citeras ur Aftonbladet af den 9 mars. Hvilken denna privata väg varit omtalas ej. Det torde därför kunna vara af intresse att anföra den berättelse om händelsen, som jag i

min barndom hörde. I midten af april hade ett fartyg strandat strax söder om Visby. Fartyget kom från Stockholm, och man var på den tiden van att ta hand om lasten själf. I denna anträffades äfven en låda frukt, som var packad med tidningspapper. Nyheter voro sällsynta, och när man slätat ut det skrynkliga papperet för att få reda på de senaste världshändelserna, fann man där berättelsen om den viktiga tilldragelsen i Sveriges historia. Underrättelsen spriddes först genom kungörelser och sedan genom tidningen, och slutligen, då denna nått landsbygden, kunde kungsringsningen taga sin början den 21 april.

Man var emellertid en gång kommen på efterkälken, och först den 2 maj kunde landshöfdingeämbetet genom tidningen kungöra, att kungsringsningen skulle upphöra den 26 april, konungens begrafningsdag.

Dessa händelser, som på ett synnerligen intressant sätt belysa samfärdsförhållandena ännu för 60 år sedan, erhålla en ypperlig illustration genom den den 21 april 1844 daterade ringklubban från Linde.